

Kıbrıs Türk Toplumunda Sosyo-Kültürel Yapının Taşınmasında Öğretmenlerin Rolü*

Teachers Role As A Transmitted On Socio-Cultural Constitution At Cyprus Turkish Community

Dr. Elmaziye TÖRE TEMİZ **

Özet

Her sosyo-kültürel yapı, ekonomi, siyaset, din, eğitim ve aile kurumlarının her biriyle işlevsel ilişkide bulunarak oluşturdukları bir kurumlar bütünüdür. Eğitim sosyolojik açıdan hem bir kurum hem de sosyalleşme sürecidir. Eğitim; toplum tarafından etkilenen ve biçimlenen, toplumu etkileyen ve biçimlendiren, toplum değiştikçe değişebilen ve değiştiği oranda toplumu da değiştiren bir süreçtir. Öğretmenler ise bu kurumun en önemli işletmecisi konumundadırlar. Öğretmenlik niteliği ve işlevi bakımından, toplumun her yönden gelişmesinde, kendini devam ettirmesinde oldukça önemli bir meslektir. Kıbrıs Türk toplumu gibi jeo-stratejik yönden her dönem önemli olmuş bir coğrafyada, farklı kültürlerle ve politikalarla sürekli etkileşmek zorunda kalarak var olmaya çalışan bir toplum için ise, eğitimin ve öğretmenlerin rolü yadsınmaz derecededir.

Bu çalışmada seksen iki yıl İngiliz sömürge idaresinde kalmak zorunda kalan, Kıbrıs Türk toplumunun, tüm maddi imkânsızlıklara ve baskılara rağmen sosyo-kültürel yapısını eğitim ve öğretmenler vasıtasıyla geleceğe nasıl taşıdığı özetlenmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Kıbrıs Türk Toplumunu, Sosyo-kültürel Yapı, Eğitim, Öğretmenler

Abstract

Every socio-cultural constitution is the complement of organizations which exists by means of economy, politics, religion, education and family. Education is both an organization and a process of socialization from the sociological perspective. Education is a process that is affected and conformed by the society, affects and conforms the society, can change as the society changes and also changes the society with the parallelism of its change. Teachers are the most significant managers of this organization. Teaching is an important profession with its quality and function which enables the society to develop in each field and keep on its existence. The role of education and teachers can not be ignored for Cypriot Turkish Community that is located on a geo-strategic geography during ages.

In this study, it is aimed to explain and clarify how Cypriot Turkish community, which had to survive under the Direction of English colony for 82 years, have been able to transmit its socio-cultural structure to the future by the excellent aid of education and teachers despite the physical impossibility and domination.

Key words: Cypriot Turkish Community, socio-cultural constitution, education, teachers

Giriş

Toplumsal kurumlar, bir sosyal sistem olarak değerlendirilen toplumun vazgeçilmez parçaları, yapılarıdır. Her toplumun varlığını devam ettirebilmesi ve gelişebilmesi için, sosyal hayatın gereği olan bir takım görevleri gerçekleştirmesi gerekir. Yani kurumlar, sosyal hayatın temel görevlerinin organize ve idare edilmesine ve uygulamalarına yarayan esas araçlardır (Nirun ve Özönder 1988: 347). Bir sosyal kurum, temel sosyal amaçlar etrafında gelişen normlar, değerler, statüler ve rollerden oluşan bir sistemdir (Eshleman ve Gashion 1988: 133). Sosyal bir varlık olarak insan, toplumsal yaşantısını sürdürürken,

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

** Bu çalışma araştırmacının, "Sosyo-Kültürel Yapının Taşıyıcısı Olarak Eğitim, İngiliz Dönemi Kıbrıs Türk Eğitim Kurumu (1878-1960)" adlı doktora tezinden yola çıkılarak hazırlanmıştır.

toplumsal kurumların kendisine sunduğu statü ve rollere uygun davranış kuralları çerçevesinde yaşamını sürdürür. Karmaşık bir yapıya sahip olan toplum, bireylere sunduğu rollerin yerine getirilmesini kurumlar aracılığıyla sağlar.

Toplumsal yapıda hiçbir kurumun etkisi diğer değişkenlerden soyutlanarak ele alınamaz (Aydın 1997: 207) Kurumların birbirlerinden etkilenme dereceleri, etkilenme süreleri ve etkilenme yönleri toplumdan topluma değişebileceği gibi, değişik tarihsel dönemlerde de farklı özellikler gösterirler (Demirbolat 1997: 140). Bu etkileşimler kurumların yapısal ve işlevsel boyutlarda, yeni biçimler kazanmasına neden olurlar. Bütün kurumlar doğrudan ya da dolaylı olarak birbirlerini etkiler ve değiştirirler.

Toplumsal ilişkilerin düzenlenmesi ve temel ihtiyaçların karşılanmasında karşılıklı etkileşim ağı içinde bütün toplumsal kurumlar vazgeçilmez bir öneme sahip olmakla birlikte, bilhassa toplumsal kültürün aktarılması ve toplumsal sürekliliğin sağlanmasında insanın bütün yaşamını organize eden bir süreç olarak eğitim, ayrı bir öneme ve işleve sahiptir (Özkalp 1995: 203). Eğitim sosyolojik açıdan hem bir kurum hem de sosyalleşme sürecidir. Eğitim; toplumda gerçekleşen, toplum tarafından etkilenen ve biçimlenen, toplumu etkileyen ve biçimlendiren, toplum değiştikçe değişebilen ve değiştiği oranda toplumu da değiştiren bir süreçtir. Sosyoloji, eğitim veya eğitim sosyolojisi kaynaklarına bakıldığında eğitimin işlevlerinin çeşitliliği ve sınıflandırmada farklılıklar hemen göze çarpmaktadır.

Eğitimin işlevleri; bireylerin sosyalleştirilmesi, bireylere toplumda yaygın olan yaşama biçiminin aktarılması ve değerli olduğu inancının kazandırılması, siyasal kültürün aşılması, bunun yanında, mal ve hizmetlerin üretiminin de devamı için nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi olup, tüm bunlar planlı bir ortam olan okul vasıtasıyla desteklenmekte ve gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Şüphesiz eğitimin işlevleri beklentilerle, amaçlarla ilgili olduğundan topluma ve zamana göre bazı işlevler öne çıkarılırken bazıları daha az önemsenebilmektedir.

Tutarlı sosyo-kültürel sistemlerde eğitimin muhafazakâr boyutunun öne çıkması, toplumun kültürel varlığını sürdürmesi temel amaç iken, planlı değişme sürecine girmiş toplumlarda eğitimin “değiştirme” fonksiyonu öne çıkmakta, toplumun kültürel varlığını sürdürmek değil, bu kültürü değiştirmek amaçlanmaktadır. İnkılâplar, ihtilaller ve sömürge idareleri planlı değiştirme programlarıyla kendilerini tesis etmeye çalışırlar. Bu tür hareketlerde geleneksel kültürü değiştirerek bir başka kültür ile toplumu yeniden inşa etmek hedeflenmektedir. Neticede eğitime hâkim olan ideoloji ve değerler yeni nesillerin sosyalleştirilmelerinde belirleyici rol oynarlar.

Kıbrıs, üç asırdan da daha uzun bir süre Osmanlı idaresinde kalmış, 19. yüzyılda Osmanlı merkezi idaresinin zayıflaması ve dünyada meydana gelen konjonktürel değişmeler neticesinde, 1878 yılında İngiliz İdaresine geçici olarak devredilmiş, adanın kaderi o tarihten itibaren siyaseten değişmeye başlamıştır. İngilizler idari düzenlemeler adı altında, Türk memurları görevden uzaklaştırmışlar, yerlerine Rum memurları yerleştirmişlerdir (Sonyel 1995: 133–187). Bu ise adada dengeyi Rumlar lehine gelişmesine zemin oluşturmuştur. Bu dönemde o güne kadar, Osmanlı eğitim uygulamalarıyla paralellik gösteren eğitim kurumuna tedricen siyasi kurumunun beklentilerine uygun olarak müdahale edilmiştir. İngilizlerin sömürgelerinde izledikleri politikaya uygun olarak, önce okulların yöntemine temsilcileri vasıtasıyla etnik yapılar dâhil edilmiş, ardından İngilizce resmi diller arasına eklenmiş, sonra öğretim dili İngilizceye dönüştürülmüş ve/veya İngilizce ilkökul seviyesinde bile ders olarak konmuş, çeşitli sebepler veya bahanelerle okullar merkezileştirilerek siyaset kurumunun denetimine geçirilmiştir. Hindistan’da da Kıbrıs’ta da böyle olmuştur (Bottomore [t.y]; Akdeniz 1997). Kıbrıs’ta özellikle Rumların 1931 ayaklanmasını takip eden süreçte, toplumsal hayatta, okullar ve öğretmenler üzerinde baskı ve yasaklar yoğunlaştırılmıştı. 1931 isyanı gerekçesi ile; Anayasa, meclis, siyasi partiler kapatılıp, basına sıkı sansür getirilmiş, seçimle iş başı yapan belediye ve muhtarlıkların hükümet atamasıyla iş başı yapmaları sağlanmış, polise istediğinde asayiş sağlama adına şahısları ve konutları arama hakkı verilip, toplantı yasağı getirilmiştir (Stors 1993: 119, Oberling 1982: 29). Bu sert idare II. Dünya Savaşı sonlarına kadar devam edip, 1943 yılından itibaren tedricen hafifletilmişti. (Gazioğlu 1963: 37) Bütün bunlara paralel olarak, eğitim kurumunu doğrudan etkileyen yasaklar ise Türkiye ve Yunanistan’dan getirilen ders kitaplarının Adaya girmesinin yasaklanması, Türk ve Yunan tarihlerinin okullarda okutulmasına son verilmesi, bunun yerine İngiliz Kraliyet Tarihi okutulmaya başlanması, okullara İngiliz Kraliyet marşı eşliğinde İngiliz bayrağının çekilmesi kuralının getirilmesi ve Türkiye ile Yunanistan’dan sistematik

olarak Adaya gönderilen öğretmenlerin görevlendirilme işlemlerinin iptal edilmesi sayılabilir (Ferudun 2002: 75).

Böyle bir müdahale durumunda, hiçbir sosyal yapı doğrudan kabul yönünde davranış sergilemez. Özellikle sosyo-kültürel boyutta zoraki müdahalelerin kabul görmesi daha da zordur. Kıbrıs'ta eğitim kurumunun iki farklı beklentiyle araç olarak kullanıldığı görülmektedir. İngiliz Sömürge İdaresi, sömürge politikasını tatbik edebilmek için, Kıbrıs Türkleri ise bu politika karşısında varlığını korumak ve devam edebilmek için eğitimi bir araç olarak kullanma yoluna gitmiştir. Kıbrıs Türkleri baskılar karşısında toplumsal reflekslerini ortaya koyarak, sahip oldukları kimlik yapısını korumaya adeta mecbur edilmişlerdir. Bu koşullar içinde kimliğin korunması ve yaşatılmasında öğretmenler önemli roller üstlenmişlerdir. Çünkü her toplumda bir aydın olarak öğretmenler, görevlerinin özelliği nedeniyle toplumsal sorunlarla ilgilenirler. Özellikle az gelişmiş ülkelerde, kırsal yörelerde ve yabancı bir siyasi idare altında, kimlik mücadelesi veren toplumlarda, halkın içine dağılmış tek aydın oldukları için çevrelerini etkileme imkânları daha çoktur.

Geleneklerin hâkim olduğu, sosyal değişmelerin yavaş olduğu, cemaat özelliği taşıyan yapılarda, tarım toplumlarında, öğretmene süregelen gelenekleri ve değerleri koruma, yeni kuşaklara aktarma görevi verilir. Değişimin hedeflendiği ve hızlandığı geçiş dönemlerinde ise gelenekselleşen değerleri ve uygulamaları tartışmaları, yeni değerleri benimsemeleri ve yaymaları istenir. Yine endüstrileşmiş veya çeşitli ideolojileri benimsemiş veya sadece rejim değiştirmiş toplumlarda eğitime ve öğretmenlere yeni değerleri ve ilkeleri aşılmalara için başvurulur. Öğretmenlerin okul kanalıyla etkileri; sosyalleştirme, davranış değişikliği oluşturma, nitelikli insan gücü ve çeşitli mesleklere eleman yetiştirme yanında önderler, aydınlar yetiştirme olarak ele alınabilir. Okul dışında toplumsal etkileri ise yeniliklerin taşıyıcısı, akıl danışılacak aydın kişiler tarzında ifade edilebilir (Akyüz 1978: 3-23). Ancak, unutulmaması gereken husus “öğretmen, kendinde olmayanı veremez. Onun ilmi ve fikri yetişmesi yetersiz ya da kendi toplumundan kopuk, yabancılaşmış bir çerçevede ise toplumuna yapacağı etkinin mahiyeti ve yönü farklı olacaktır.” (Güngör 1981: 69)

İngiliz siyasi yönetimi, Kıbrıs'ın sosyo-kültürel yapısını, eğitim kurumu üzerinden yürüttükleri planlı sosyal değişme programı ile değiştirmeye çalışmıştır. Yaklaşık bir asır boyunca eğitim kurumu üzerinden uygulanan politikalar ile Kıbrıs Türk toplumsal yapısı büyük değişimlere uğramış, Kıbrıs Türk halkı tarihsel ve kültürel özelliklerinden kopararak milli kimliğinde kaymalar yaşamaya başlamıştır. Çalışma iki temel iddia ile bunlara bağlı olarak bir grup alt iddialar içermektedir.

1. İngiliz sömürge idaresi Kıbrıs'ta planlı bir sosyo-kültürel değiştirme programı uygulamıştır.
 - * 1878-1914 dönemi İngiliz idaresinin eğitime ilk müdahaleyi yaparak sosyo-kültürel yapıyı kendi politikaları doğrultusunda değiştirmeye çalıştığı dönemdir.
 - * İngiliz politikası, eğitim aracılığıyla giderek birbirleriyle daha çok çatışan yapılaşmalar arz eden etnik topluluklar yaratmayı amaçlamıştır. Bu klasik böl ve yönet anlayışının Kıbrıs'ta eğitim aracılığıyla uygulanmasıdır.
 - * Anılan dönemde İngilizler etnik ayrımcılığı yaygınlaştırarak, denetim sağlamaya çalışmışlardır.
 - * Eğitim sisteminin işletmecisi olarak öğretmen sosyo-kültürel yapının aktarılmasında dinamik bir role sahip olduğundan, 1931 sonrası dönemde örgün eğitim ve öğretmenler üzerinde kontrol ve baskılar arttırılmıştır.

2. Kıbrıs'ta sömürge döneminden itibaren gelişen sosyal, siyasal ve kültürel süreçler İngilizler ve Kıbrıs Rum toplumu karşısında, Kıbrıs Türk toplumunun var olma mücadelesine ve kimliğine etki etmiştir.

- * İngilizlerin bu tavrına tepki olarak, Kıbrıs Türk toplumu da eğitim kurumunu kendi sosyo-kültürel varlığını koruma ve sürdürmenin aracı olarak görmüştür.

Kıbrıs Türk Toplumunda Sosyo-Kültürel Yapının Taşınmasında Öğretmenlerin Rolü

Nesim (1987: 7), *Batmayan Eğitim Güneşlerimiz* adlı kitabında “Kıbrıs Türk toplumu olarak bulunduğumuz yere nasıl geldiğimizi en iyi öğretmenler biliyor, çünkü Kıbrıs Türk toplumunun var olma

mücadelesi hep öğretmenlerin önderliğinde gerçekleşmiştir” demektedir. Toplum öğretmen ve okul merkezinde örgütlenerek dilini, dinini, kültürünü öğrenmiş, tarihini unutmamış, kısaca kimlik kazanarak var olmuştur. Adalı ise, Kıbrıs Türk köylüsünün o zor yılları öğretmen önderliğinde nasıl aştığını şöyle anlatır:

“Muhtar, şirket kâtabi, korucu, öğretmen köylerin en ileri gelen dört bireyidir. Diyebiliriz ki, bütün muhtarlar bir köyün hem cumhurbaşkanı hem de başbakanıdır. (...) Şirket kâtipleri köylerin maliye bakanlarıdır. Korucular; hem içişleri bakanı hem savunma bakanı hem de tarım bakanıdır. Öğretmenler ise; hem onların hem de köyün elçisidirler, danışmanlarıdır (müşavir). Köylü yapacağı birçok işi öğretmene danışmadan yapmaz örneğin: Köye hükümetten veya Türk Cemaat Meclisi’nden bir yazı mı geldi muhtar hemen öğretmeni bulur yazıyı ona okutur; düşüncesini görüşünü öğrenmek ister. Gece olunca da kahvede köylüye durumu aksettirir. (...) Köylü bir daireye dilekçe mi yapacak hemen öğretmen çağırılır; dilekçeleri kaleme alır. Köydeki anlaşmazlıklarda da öğretmenler uzlaştırıcı rol oynarlar. Köye bir konuk mu geldi öğretmen aranır bulunur.

Öğretmenler Cemaat Meclisi’nin köydeki elçileri gibidirler. Köyle, köylü ile ilgili her şey öğretmenlerden sorulur, öğretmenlerden bilgi istenir. Yazışmalar öğretmenlerle yapılır. Bunun için köy öğretmenleri buldukları köyün en önemli, en ileri gelen ögesidir.” (Adalı 1963: 158).

1948 yılında Kıbrıslı Türk öğretmenlerin davetlisi olarak bir grup öğretmen ile adaya gelen Hasene Ilgaz Kıbrıs Türklerinde hayret ve heyecan içinde şahit olduğu milli coşkuyu görünce “kendi kendime ve çevreme sürekli bu nasıl oldu?” sorusunu sormadan duramadım ve öğrendim ki Kıbrıslılar bunu öğretmenlerine borçlu.” demiştir (Ilgaz 19 49: 39–42).

Buna göre, Kıbrıs Türk toplumunda öğretmenlerin sosyo-kültürel yapının sürekliliği olgusuna katkıları, eğitim, siyasal mücadele, toplumsal katkı ve askeri alanlarda olarak ifade edilebilir.

a) Eğitim Alanında:

Öğretmenler Osmanlı döneminde ve İngiliz döneminde uzun bir süre köyün hem mektep hem de din hocalığını yapmıştı. Çünkü öğretmen köyün tek okumuşu, aydını idi. Esasen Osmanlı Müslüman Türk köyünde cami ve okul yan yana, hatta bitişikti. Okulu olmayan “...kimi köylerin camilerinde bir iki yıl öğrenim yapılması uygun görüldü. Hatta kimi camilerin durumu tehlikeli olduğu halde içinde öğrenim yapılmaya yükümlü kalındı.” (Adalı 1963: 128) Kısmi asimilasyon politikaları, pek çok Türkün ve bir kısım Türk köylerinin top yekûn Rumca konuşmalarına, hatta bazılarının Hıristiyan olmalarına rağmen Kıbrıs Türk Toplumunun dilini ve bildiği kadarıyla dinini kaybetmemesi bu öğretmenler sayesinde olmuştur. 1920 yılına kadar pek çok öğretmen bulunduğu yerin aynı zamanda imamı idi.

Kıbrıs Türk toplumunda Türk dilinin, kültürünün, kazandırılmasında, yaşatılmasında ve milli kimliğin oluşumunda en küçük köylerde, en zor şartlar altında mesleğinin gereklerini yerine getirmeye çalışan öğretmenlerin rolü inkâr edilemez. Öğretmen İsmail Savalaş “Gece Mektepleri açarak 15’den 70’e kadar her yaşa yeni harfleri öğrettim. Ömründe mektep görmeyenler gelip öğrendiler.” diyor (Nesim 1987: 268).

Yıl 1938, görev yapılan köy karma bir köy ve Türkler genellikle Rumca konuşmaktadır. “Geceleri gaz lambası ile köylüye kurs açtım. Okuma-yazma ve Türkçe öğrettim. Tabii ben de bu arada biraz Rumca öğrendim... Köylüye gazete, kitap okuyarak havadislerden haberdar ederdik. Atatürk’ten ve yaptıklarından söz etmek pek hoşlarına giderdi. Her gece köy kahvesinde milli roman okurduk, köylü bayılırdı. Kapı pencereleri kapayarak marşlar öğretir, bayrak çeker, törenler yapar, milli hisleri besleyecek şekilde hareket ederdik...” diyor bir öğretmen (Nesim 1987: 315–319).

“ Milli günlerde şema defterine “tabiat tetkiki” yazar, kırlara çıkararak milli günleri kutlardık.” diyor bir diğeri (Nesim 1987:268).

Bir başka öğretmen:

“Rumca konuşan Türk köylülerine “Bu nedir, o nedir, diye Türkçe öğrettim. Çocuklar hiç Türkçe bilmedikleri için gizli gizli Rumca konuşurlardı.” diyor (Nesim 1987: 243).

Öğretmen Reşat Taşer anlatıyor: “Coğrafya, tarih dersi için harita kullanılamazdı, daha doğrusu Türkiye haritası kullanılamazdı. Sınıfın kapı ve pencerelerini kapatır istiklal marşını gizli söyledik. Bunun yanında hafta sonları okula İngiliz bayrağı çeker “God save king” (Tanrı kralı korusun) marşını okurduk” (Nesim 1987: 324).

Kıbrıs Türklerinin Lideri Rauf Denktaş o dönemi şöyle anlatır:

“Türk öğretmenlerinin, içinde yaşadıkları şartlar korkunçtu. Birçokları ahır gibi evlerde yaşamak zorunda idi. Bütün okullarda Türk tarihini hatırlatacak tek bir resim bile yoktu. Atatürk’ün fotoğrafını asmak, Türk bayrağı bulundurmak ağır cezayı içeren suçlardı...”(Denktaş 1997: 80)

Kimi Türk bayrağı çektiği, kimi duvara Atatürk resmi astığı için sorgulanan ve uzak dağlık köylere sürgüne gönderilen öğretmenler pek çoktu (Adalı 1963: 161).

b) Siyasi Mücadele Alanında:

Toplumun aydın kişileri olarak en başta öğretmenler İngiliz idaresine, Londra’daki Sömürgele Bakanlığına toplumun içinde bulunduğu durum hakkında protesto yazıları yazmışlardır.

* Yürüyüş-miting-toplantı düzenlenmesinde önderlik, organizatörlük yapmışlardır. 10 Aralık 1918 tarihinde Meclis-i Milli’nin toplanmasında aynı zamanda İdadide öğretmen olan Müftü Ziayi Efendi ve öğretmen Remzi Okan’ın rolü büyüktü. Bu toplantı toplumda bir canlanma, teyakkuz meydana getirirken, Remzi Okan’ın öğretmenlikten uzaklaştırılmasına zemin hazırlamıştı. (İsmail, Birinci 1987)

* Türkiye’de yaşananları yakından izlemiş, bağı koparmamaya çalışmışlardır. Önce Balkan Harbi sırasında sonra Kurtuluş Savaşı sırasında yardım kampanyaları düzenlemişler, böylece milli şuuru canlı tutmaya ön ayak olmuşlardır.

* Gazete çıkararak; Vatan Gazetesini öğretmen M. Şevket Bodamyalızade, Söz ve Doğru Yol Gazetelerini ise yine öğretmen M. Remzi Okan çıkartmaktaydı.

* Örgütlenme örneği olarak; Kıbrıs Türk Muallimin Cemiyeti, Kıbrıs Türk toplumunda dayanışmayı vurgulayan ve bu yönde çalışmalarda bulunan en köklü derneklerindendi. Yine 1925 yılında ilkokul öğretmenlerinin kurduğu ve 1959 yılında orta öğretim öğretmenlerinin de dâhil olması ile daha da güçlenen Kıbrıs Türk öğretmenler sendikası örnek örgütlerdi.

c) Toplumsal Hayatın Her Alanında:

Köyle şehir veya köylü ile yönetim arasında öğretmen elçilik yapmıştır. Köylünün sorunlarına çözüm yolları tavsiye etmiş, dilekçelerini yazmıştı.

Nikâh kıydığı, cenaze işleri hatta ölü yıkayıcılığı bile yaptığı vaki idi (Behçet 1960: 39).

Kooperatifçiliğin kurulmasında ve ilerlemesinde: Hemen her köyde öğretmenler aracılığıyla kooperatifler kurulmuştur (Nesim 1987: 302).

* Tarım ve bahçeciliğin ilerlemesinde, ağaçlandırma çalışmalarında halkı bilinçlendirme çalışmaları yapmışlardır (Nesim 1987: 40).

* Köyün sağlıkçısı olarak (Adalı 1963: 166) köylü, sağlıkla ilgili her türlü sıkıntısında öğretmenden medet ummaktaydı. Okuldaki sağlık dolabı tüm köylülere hizmet vermekteydi. Öğretmen, adeta bir sağlık memuru, bir hemşire gibi köylüye hizmet vermekteydi.

* Köy çocuklarının berberi olarak: Çocukların sadece zihinsel, kültürel, dil gelişimleri yönünden değil, sağlıklı gelişimleriyle de ilgilenip, berber olmayan köylerde öğrencilerin ve hatta köylünün de bu ihtiyacını öğretmen karşılamıştır. Kutlu Adalı, köy gezilerinin anlatıldığı *Dağarcık* adlı eserde, genç bir öğretmenin köylü tarafından benimsenmesinde, çocuklara berberlik hizmeti vermesinin etkisi olduğunu yazmaktadır (Adalı 1963: 166). Bu durum, Büyük Önder M. K. Atatürk’ün “*Köylüye hizmet eden onun efendisi olur.*” özdeyişini hatırlatmaktadır.

d) Vatan savunmasında Mücahit Olarak:

1955'lerden itibaren Rumların, adayı Yunanistan'a ilhak amaçlı silahlı, Enosis faaliyetleri karşısında öğretmenler, Kıbrıs Türk toplumunun var olabilmek adına kurduğu Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) bünyesinde kimi nefer, kimi komutan düzeyinde mücahit olarak yer almışlardır. TMT'nin ilk kuruluş bildirisini Lefkoşa'da lisede teksir edilmiş olup Türk Lisesi, Türk Toplumunun en büyük kalesi olarak nitelendirilmişti (Akkurt 1999: 39) Pek çok genç, milliyetçi, vatansever öğretmenleri vasıtasıyla TMT saflarına katılmış, zamanla TMT içinde önderlik yapacakları, komutanlık kademesine dahi yükselmişlerdir. Türk Mukavemet Teşkilatı, ilkokul öğretmenleri vasıtasıyla köylere kadar uzanabilmiştir. Öğretmenler, gündüz okulda eğitim ordusunun birer neferi olarak, gece ise siperde nöbet tutarak Kıbrıs Türk toplumunun bugünlere gelmesinde büyük fedakârlıklar göstermişlerdir. Kıbrıs Türk Toplumuna bir minnet nişanesi olarak bazılarının adlarını okullara isim olarak vermiştir. Atsız şehit öğretmenler yanında (Özdemir 2003: 26) isimleri okullarla anılan şu öğretmenleri her Kıbrıslı Türk sayabilir: Tuncer Hasan, (Şehit Tuncer İlkokulu- Lefkoşa) Hüseyin Yalçın (Şehit Hüseyin Yalçın İlkokulu- Magosa) Ertuğrul Ahmet, (Şehit Ertuğrul İlkokulu - Lefkoşa) Zeki Salih, (Şehit Zeki Salih İlkokulu-Magosa), Menteş Zorba (Şehit Menteş Zorba İlkokulu-Yeşilköy).

Tartışma

Görüldüğü üzere, öğretmenlerin üstlendikleri bu rollerle ilgili alanlar, dönemin yapısı, şartları gereği öne çıkan alanlardır. Sosyo-kültürel sistemlerin yapısı gereği tüm unsurların bir birini etkilediği, fonksiyonel etkileşimle bütüne ulaşıldığı unutulmamalıdır. Bu dönemde toplumun temel kaygısı hem maddeten, hem kültürel hem de siyaseten var olmaktır ki bu bir milli kimlik mücadelesi olarak isimlendirilebilir. Çünkü İngiliz idaresi iki toplumu önce dini temelde nitelendirmiş Türklerden Müslüman cemaat, Rumlardan ise, Ortodoks Rumlar olarak bahsetmişti. Bunun klasik bir İngiliz "böl ve yönet" politikasının gereği olduğunu anlayacak ve gelecekte olası durumları kestirebilecek olan aydınların başında öğretmenler gelmekteydi. Dini kimliği ortaya çıkarma politikaları, öğretmenlerde milli kimliğe sarılma refleksini doğurmuştur. Çünkü dini unsur kültürel kimliğin parçası, etkileyicisi olmakla beraber evrensel değerleri yansıttığından, Kıbrıs Türk Toplumuna gibi, farklı dilli, dini-kültürel yapılarla etkileşen bir coğrafyada var olma mücadelesi veren bir sosyo-kültürel yapı için milli kimliğin ana bileşeni daha çok etniktir. 1931 Ayaklanmasının ardından ise, bu defa farklılıkları vurgulayan bir politikanın tersine, etnik, kültürel ve dini farklılıkları göz ardı ederek ilkokullarda ortak bir öğretim programı uygulanmaya başlandığı görülmüştür. Bu da milli kimlikleri ikinci plana itme ve belki de coğrafi temele dayalı "Kıbrıslı, Kıbrıslılık" kimliği oluşturma amacından kaynaklanmaktadır. Sosyolojik kimliğe aykırı coğrafya temelli bir kimlikle, Türk milleti ile etnik, tarihi bağları koparılmış bir cemaati kısa vadede kontrol altında tutmak, uzun vadede ise asimile etmek daha mümkün görünmektedir. Burada da yine öğretmenlerin düşünen, sorgulayan ve çare arayan öğretmenlerin gayretleriyle aynı refleks devam ettirilmiştir.

Kitapsız, haritasız görsel malzemeden yoksun öğretim yapmak, öğretmenlerin zaten ağır olan çalışma şartlarını daha da güçleştirmişti. Hafızalarda kaldığı kadarıyla tarih anlatmak sözel-işitsel tekniklerle şartların zorlanması demekti. Okul içinde gerçekleştirmekte zorlandıkları kültürün aktarılması ve yaşatılması işlevini yaygın eğitim yoluyla evlerde ve kahvehanelerde milli romanlar okuyarak, sahnelenecek tiyatro ve piyesler yazarak ve gerekirse bizzat kendisi de oynayarak yerine getirmeye çalışmışlardı. Yine tüm baskı ve yasaklara rağmen öğretmenlerin, kapı-pencereleri kapatarak, marşlar öğretmesinin, şiirler okumasının amacı, örgün programla dayatılan içeriği reddetme, kendi kimliğine sarılmadır. Esasen Türk toplumunun tek lisesi olan "Türk Lisesinin" adının "İslam Lisesine" çevrilmesi de lisenin ismen de olsa temsil ettiği milli bütünleşmeyi engellemek içindi.

Öğretmenlerin okul içinde ve dışında öne çıkan toplumsal işlevi, sosyo-kültürel değerlerin aktarılması ve yaşatılması için uygulamalar yapmaktır. Türk nüfusun ada üzerinde dağınık bir yerleşim arz ettiği, ekonominin tarımsal olduğu ve eğitim seviyesinin çok düşük olduğu bir dönemde özellikle ilkokul öğretmenleri, sadece çocuklara değil, aynı zamanda kadın ve erkek yetişkinlere de (örgün ve yaygın) eğitim hizmeti vermişti. Gece okullarında okuma-yazma kursları, kadınlar için biçki-dikiş-nakış kursları açmışlardı.

Toplum, sadece eğitim kurumuyla veya örgün eğitim ortamıyla değil, her alanda kendinin bildiği değerlere, varlıklara sarılarak, bir seferberlik anlayışı ile sosyo-kültürel özelliklerini yaşamaya, korumaya ve yeni nesillere aktarmaya odaklanmış vaziyette idi. “Türk kimliği ile var olmak ve devam edebilmek” toplumsal bir ülkü idi.

Sonuç

İngilizlerin adada milli değerleri dışlayan, dini unsurları kayıran, ön plana çıkaran uygulamaları olmuştur. Dini farklılıkları denge unsuru biçiminde kullanarak, düşük maliyetle adayı yönetebilmek politikasını uygulamışlarsa da, bu uygulamaların uzun vadede milli kimliğin kaybedilmesini, Türk toplumunun Anavatan Türklüğü ile tarihi, kültürel bağlarını zayıflatacağını ve adadaki Türk varlığı için vahim sonuçlar doğurabileceğini öngören öğretmenler, milli değerleri her yerde bir nakış gibi işlemişlerdir. Top yekûn bir toplumsal bilinçlenme ile bu tarihi dönem atlatılabilmiş, bugünlere ulaşılabilmektedir.

Öğretmenler siyasal bilinçlenme çerçevesinde de etkin rol oynamışlardır. İngiliz İdaresinin gözünde “cemaat” olarak nitelendirilen Kıbrıs Türklerinin siyasal örgütlenmesinde de rol alarak, bu gün bir devlet olabilmenin temellerini atmışlardır. Kendileri bu yönde liderlik yapmakla kalmayıp, siyasi ve askeri alanda geleceğin liderlerini de yetiştirmişlerdir.

Öğretmenler fikri, kültürel potansiyellerini toplumun hizmetine sunmanın yanında bedenlen de varlık mücadelesine katkıda bulunmuşlardır. Hem okul içi hem okul dışı eğitim faaliyetlerinin yanı sıra, mevzide nöbet tutarak, bir komutan veya mücahit olarak vatan savunmasında da canlarını ortaya koymuşlardır.

Öz olarak, Kıbrıs Türk Toplumunun bugünlere gelmesinde eğitimin ve öğretmen ordusunun etkileri inkâr edilemez bir gerçektir. Adada halen dili, dini, kültürü farklı iki etnik yapıdan biri olarak Kıbrıs Türk Toplumundan bahsedilebiliyorsa, bu eğitim ve öğretmenler sayesinde.

Kaynakça

- Adalı, Kutlu. **Dağarcık**, Lefkoşa: Beşparmak Yayınları, 1963.
- Akdeniz, Sabri. **Kültür Sömürgeciliği**, 2.baskı. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 1997.
- Akkurt, Aydın. **Türk Mukavemet Teşkilatı: 1957–1958 Mücadelesi**, İstanbul: 1999.
- Akyüz, Yahya. **Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri 1848–1940**. Ankara: 1978.
- Aydın, Mustafa. **Kurumlar Sosyolojisi**. Ankara: Vadi Yayınları, 1997.
- Behçet, Hasan. **Kıbrıs Türk Maarif Tarihi**, Lefkoşa, 1969.
- Bottomore, T.B. **Toplumbilim**, 3. baskı. (Çev. Ünsal Oskay) İstanbul, Der Yayınları, tarihsiz.
- Demirbolat, Ayşe. “Eğitim – Demokrasi İlişkisi”. **Eğitim Bilimine Giriş**. (Ed.: Leyla Küçükahmet), Ankara: Gazi Kitabevi, 1997, s. 140.
- Denктаş, Rauf R., **Koloni İdaresinde Kıbrıs Türkleri**, Lefkoşa, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 1997.
- Eshleman, J. Roos ,Gashion, Barbara, et.al, **Sociology**, Third Edition, Foresman And Company, USA, 1988, p. 133.
- Ferudun, Hüsnü. **Eğitimde Bir Ömür**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2000.
- Gazioğlu, Ahmet. **İngiliz İdaresinde Kıbrıs (1878-1960)** İstanbul, 1960.
- Güngör, Erol. “Milli Eğitimimizde Eğitici ve Öğretici Olarak İnsan”, **Milli Eğitim ve Din Eğitimi-İlmi Semineri**, İstanbul: Aydınlar Ocağı Yayını, 1981, s. 69.
- İlgaz, Hasene. **Kıbrıs Notları**, İstanbul, Doğan Kardeş Yayınları, 1949.

- İsmail, S., Birinci, Ergin, **Kıbrıs Türkünün Varoluş Savaşımında İki Ulusal Kongre: Meclis-i Millî (1918) – Milli Kongre (1931)**, Lefkoşa, 1987.
- Nirun Nihat, Özönder Cihat , **“Türk Sosyo-kültür Yapısı İçinde Normlar ve İşlevleri”**, **Erdem, Cilt. IV, Sayı 11**, Mayıs 1988, s. 347
- Nesim, Ali. **Batmayan Eğitim Güneşlerimiz**. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Eğitim Ve Kültür Bakanlığı Yayını, 1987.
- Oberling, Pierre. **The Road To Bellapaise** , Newyork, Colombia University Pres, 1982.
- Özdemir, Mehmet **Arif Nihat Asya Kıbrıs'ta**, Ankara, Yeni Avrasya Yayınları: 2003.
- Özkalp, Enver. **Sosyolojiye Giriş**, 11. baskı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayını, 2001.
- Sonyel, Salahi R. “İngiltere Dışişleri Bakanlığı Belgelerini Göre: Osmanlı Padişahı Abdülhamit 48 Saat İçinde Kıbrıs'ı İngilizlere Nasıl Kiraladı.” **Belleten**, C.XLII, Sayı: 168, Ekim 1978'den Ayrı Basım. Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını, 1978. 725–741
- Stors, Ronald. **Ronald Stors'un Kıbrıs Anıları (1926–1932)**, (Çev. T. Gebeş), Lefkoşa, Kooperatif Merkez Bankası Yayını, 1993.